

Стан протидії злочинам, що пов'язані з виготовленням і розповсюдженням фальсифікованих лікарських засобів та чинники що зумовлюють їх вчинення

Ніколасенко Р.А., аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС.

Аналіз криміногенної ситуації на споживчому ринку України свідчить про те, що виробництво та реалізація фальсифікованих лікарських засобів є одним з основних видів правопорушень, який набуває все більших обсягів. Кримінальний кодекс України у 2011 році був доповнений ст. 321¹ (Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів), у 2012 році – ст. 321² (Порушення встановленого порядку до клінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів). Але статистичні дані не свідчать про активну діяльність оперативних підрозділів щодо виявлення та розкриття зазначених злочинів. Так, у 2012 р. виявлено 125 злочинів, що пов'язані з обігом фальсифікованих лікарських засобів, у 2013 р. – 73, у 2014 р. – 89, у 2015 р. – 103, за дев'ять місяців 2016 р. – 106.

При оцінці рівня фальсифікації називаються різні цифри, але тільки незначна їх частина ґрунтується на реальному аналізі. Головна причина відсутності точної статистики у цій сфері, з одного боку, полягає у труднощах збирання інформації, а з іншого – недооцінці важливості цієї інформації.

Незважаючи на численні факти реалізації фальсифікованої лікарської продукції через мережу оптової та роздрібної торгівлі, незаконного використання знаків для товарів і послуг відомих вітчизняних та іноземних виробників, протидія цим злочинним проявам є ще неадекватною. Така ситуація пов'язана з низкою причин. Формування ринкового господарства є процесом складним і тривалим, припускає загально-соціальні зміни, що містять як власне економічні, так і політичні, соціальні й культурні аспекти.

Ефективність будь-яких перетворень оцінюється стратегією і тактикою їх проведення, цілями, методами та пріоритетами, а також негативними наслідками впроваджених нововведень. Безумовно, відмова держави від тотального втручання в діяльність суб'єктів господарювання і заміна командно-адміністративного методу управління економікою регуляторною політикою – рішучий крок на шляху побудови ринку.

Однак у багатьох випадках свобода вибору стратегії бізнесу та форм управління господарською діяльністю перетворюється на безконтрольне використання всіх засобів (зокрема незаконних) заради досягнення економічного благополуччя. Унаслідок цього суспільство зазнає впливу негативних явищ, до яких можна віднести наповнення споживчого ринку не лише фальсифікованою лікарською, а й небезпечною промисловою та продовольчою продукцією.

До групи ризику потрапила значна частина продовольчих і непродовольчих товарів: м'ясопродукти та молокопродукти, борошно і крупи, мінеральна вода і слабоалкогольні напої, товари побутової хімії, лікарняні засоби тощо.

Але в умовах скасування всеосяжного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, з одного боку, і необхідності охорони прав громадян у сфері споживання товарів, послуг і робіт – з іншого акцент у системі інтересів, які потребують першочергового захисту кримінально-правовими засобами (у разі випуску або реалізації фальсифікованої лікарської продукції), від інтересів у сфері господарювання зміщується у напрямі забезпечення безпеки та прав споживачів. Фармацевтичний ринок і конкуренція невіддільні один від одного. Боротьба за споживача змушує суб'єктів, які господарюють (фармацевтичні компанії), забезпечувати конкурентоспроможність вироблених лікарських засобів, що досягається за рахунок поліпшення якості продукції, надання гарантійних послуг покупцю, пільгових умов оплати, реклами з використанням засобів індивідуалізації продукції тощо.

Розвитку ринкової економіки і конкуренції перешкоджають два феномени: з одного боку, монополізм, спрямований на недопущення, обмеження конкуренції, а з іншого – недобросовісна конкуренція. Це зумовлює необхідність втручання держави в конкурентні відносини з метою їх правової регламентації. Недобросовісною конкуренцією є дії, спрямовані на обмеження законних інтересів осіб, які ведуть аналогічну підприємницьку діяльність, а також споживачів.

Одним з проявів недобросовісної конкуренції є дії з виготовлення та розповсюдженням фальсифікованих лікарських засобів. Зазначені злочини посягають на економічні основи держави, життя та здоров'я громадян, оскільки обіг фальсифікованих лікарських засобів – це нелегальний обіг, без сплати податків, обов'язкових зборів, митних платежів (наприклад, нелегальний обіг

фармацевтичної продукції становить 40–50 % від легального, унаслідок чого до бюджету держави не надходять мільйони гривень).

Такі негативні тенденції виникли і продовжують розвиватися внаслідок формування багатоукладної економіки, приватизації фармацевтичних підприємств, що призвело до послаблення державного контролю фармацевтичного ринку. Виробники, маючи на меті отримання якомога більших прибутків, вчинюють низку дій, спрямованих на підроблення торгових марок, порушення технологічних процесів, використання недоброякісної сировини (у деяких випадках небезпечної для здоров'я людини), порушення прав споживачів тощо.

Держава повинна забезпечувати захист прав споживачів, у тому числі і шляхом протидії виготовленню та розповсюдженню фальсифікованої лікарської продукції, у зв'язку з чим на державні органи покладається низка зобов'язань щодо контролю якості, забезпечення прав промислової власності, додержання прав споживачів.

Хоча в державі діють суб'єкти, до функцій яких належить виконання цих зобов'язань (МОЗ, Укрпатент, Держфінмоніторинг, органи захисту прав споживачів тощо), але вони не мають повноважень щодо пошуку та фіксації фактів фальсифікації лікарських засобів. Ці завдання виконують правоохоронні органи. Загалом, раніше певний проміжок часу правоохоронні органи не мали чіткої спрямованості на виявлення та фіксацію злочинів, пов'язаних з фальсифікацією продукції, оскільки у КК України відсутня окрема норма права, за якою можна кваліфікувати дії злочинців з виготовлення та реалізації фальсифікованої продукції. Практично зусилля правоохоронних органів були розпорозені, оскільки в процесі фальсифікації вчинювали низку інших злочинів.

На теперішній час науковці, порівнюючи статистику виявлених злочинів, відзначають, що перше місце за поширеністю посідає незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, що передбачено ст. 204 КК України. Друге та третє, відповідно, посідають фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів (ст.321¹ КК України) та порушення встановленого порядку до клінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів (ст. 321² КК України).

Вищезазначене свідчить, що така криміногенна ситуація зберігається і в сучасних умовах. Так, у травні 2015 року тільки у м. Києві правоохоронними органами було виявлено фальсифіковані лікарські засоби на суму 30 млн євро. Зазначені злочини зазіхають на різні суспільні відносини, які перебувають у сфері інтересів різних контролюючих у тому числі правоохоронних органів. Водночас для громадян України не має значення, якими силами та засобами уряд захищає їх інтереси, адже при продажі фальсифікованої лікарської продукції порушуються не тільки права власників торговельних марок (та інших об'єктів промислової власності), а й права громадянина на життя та здоров'я.

Шкода, яка заподіюється внаслідок негативного впливу на людину неякісними фальсифікованими лікарськими засобами, має складний характер (наприклад, вживання підроблених ліків, хімічних, рослинних препаратів та речовин може призвести до того, що організм людини через вплив небезпечних для здоров'я хімічних елементів від нормального стану переходить у хворобливий – на мікрорівні це виявляється у передпатологічному стані здоров'я людини; хронічній патології як обмеженні деяких функцій організму; зниженні працездатності; порушенні психосоціального комфорту тощо.

На макрорівні – у зниженні імунітету; вияві хромосомних хвороб; генних і геномних мутацій).

Зазначена шкода важко відновлюється, вона здебільшого спрямована в майбутнє і не завжди дає змогу використати точні критерії її обчислення.